

WETENSCHAP & ONDERZOEK

Topsport als motor voor nationale trots?

Nederlanders meest trots op sportprestaties

Voorafgaand aan het WK voetbal in Zuid-Afrika gaf een kwart van de Nederlanders aan het evenement op geen enkele wijze te zullen volgen. Achteraf bleek dat slechts voor één op de tien te gelden. Vergelijkbare verschillen waren er bij het EK in 2008 en bij de Olympische Winterspelen van 2010. Nederlanders, mannen meer dan vrouwen, laten zich altijd weer meeslepen door de prestaties van Nederlandse topsporters en zijn daar ook ongemeen trots op. Trotser dan op wetenschappelijke, technologische of artistieke prestaties van landgenoten. Niettemin blijken nationale trots en verbondenheid relatief stabiele kenmerken, die slechts in beperkte mate stijgen tijdens voetbal-kampioenschappen en Olympische Spelen, zoals blijkt uit longitudinaal onderzoek in de periode 2008-2010.

Door Agnes Elling, Ivo van Hilvoorde & Remko van den Doel

Zondagavond 11 juli ging de hoop van Nederland op het winnen van de wereldtitel door een doelpunt van de Spaanse tegenstander in rook op. Daarmee verdween niet alleen de droom om in de meest prestigieuze, professionele en geglobaliseerde tak van sport wereldkampioen te worden, maar ook de belofte op regeneratie en revitalisatie van een klein land in crisis.

Eindelijk zou niet alleen het sportieve drama van 1974 'overschreven' kunnen worden, maar zouden ook in meer algemene zin het tanende zelfrespect en gevoelens van nationale identificatie en trots van het Nederlandse volk opbloeien. Ook zou de wereldbeker hernieuwde internationale prestige opleveren: iedereen in de wereld zou weer eens weten dat ons land tot grootse prestaties in staat is.

Open deur

Gelet op de zichtbaarheid van het Oranjelegioen en de alrele overtreffende cijfers van de WK-wedstrijden van het Nederlands elftal – zelfs in de groepsfase keken Nederlanders massaal thuis, op het werk, in kroegen en op pleinen – lijkt de hypothese dat topsportprestaties bijdragen tot nationale trots en identificatie een open deur.

Maar is deze relatie wel zo eenduidig als ze lijkt? Worden Nederlanders daadwerkelijk trots van olympische medailles of van een succesvol EK of WK voetbal? Of bieden internationale topsportevenementen vooral een ideaal podium om uiting te geven aan gevoelens van nationale identificatie en trots die toch al leven onder de bevolking?

Hoewel Nederland afgelopen zomer wederom de wereldbeker aan zijn neus voorbij zag gaan, kwam de nationale trots evengoed tot een hoogtepunt tijdens de huldiging van de Oranjehelden.

Of heeft het met trots en identificatie niet veel te maken en vieren Nederlanders gewoon graag een feestje wanneer daar aanleiding toe is en gaan ze daarna weer over tot de orde van de dag?

Antipatriotisme

Net als in veel andere landen ontstond het besef van een nationale identiteit in Nederland pas in de negentiende eeuw, vanwege een groei in nationale wetgeving en overheidsingrijpen én in de rol van natiestaten als legitieme actoren in internationale relaties. Het is niet toevallig dat aan het eind van de negentiende eeuw ook de internationaal georganiseerde wedstrijd sport opkomt, gebaseerd op nationale vertegenwoordiging van de sterkste sporters uit verschillende landen.

Na de Tweede Wereldoorlog brak een nieuw tijdperk aan van versterkte globalisering en veranderende nationale en supranationale verhoudingen (denk aan de oprichting van de EU), ook in de sport. Tot die tijd vormden regionale identiteiten en specifieke bevolkingsgroepen of, zoals in Nederland, geloofsovertuigingen (zuilen), de meest do-

Zie verder pag. 30

COLUMN

Investeren in de top, knagen aan de basis?

Nederland ambieert een plek in de top tien van het medailleklassement. In het rapport *Nederland in de top 10* stelt technisch directeur Maurits Hendriks van NOC*NSF dat ons nog een ferme uitdaging te wachten staat, willen we dat doel bereiken. Geld is daarbij secundair. Waar het Hendriks c.s. vooral om gaat, is dat de topsport niet langer wordt aangestuurd op basis van "solidariteit, consensus en leden-democratie". Hendriks c.s. bepleit een slagvaardig en krachtig topsportbestuur, met een breed mandaat, dat keuzes durft te maken en afrekent op prestaties. Top- en breedtesport lijken in deze visie niet meer onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Voor een land dat zich Europees kampioen breedtesport mag noemen, zijn dat uitdagende én zwaarwegende woorden. Dat topsportmedailles in Nederland minder kosten dan in andere landen, is mede te danken aan de hoogwaardige sportinfrastructuur die ons land kenmerkt. Hoe het de breedtesport vergaat als die wordt losgekoppeld van de topsport, is een niet onbelangrijke kwestie. Te vrezen valt dat het steeds moeilijker zal worden om geld te vinden voor verenigingen en maatschappelijke sportprojecten, als die meer ontkoppeld raken van de aansprekende wereld van de topsport. Andersom luidt de vraag hoeveel belastingbetalende burgers nog over zullen hebben voor medailles, als ze de sportmogelijkheden voor hun kinderen zien wegglijden. Het scheiden van top- en breedtesport lijkt tot slot op gespannen voet te staan met het belang dat in de studie *Nederland in de top 10* aan talentontwikkeling wordt gehecht.

Tegelijk is de werkelijkheid van alledag dat top- en breedtesport uit elkaar drijven. De belangen worden steeds groter, de discourses anders. De vraag voor de aankomende jaren is dan ook hoe top- en breedtesport zinvol aan elkaar kunnen worden verbonden. Hoe moet een ander organisatorisch vormgegeven worden, en hoe kan – in tijden van bezuinigingen – voorkomen worden dat er wordt geïnvesteerd in de top, terwijl er aan de basis wordt geknaagd? Zie daar de niet kinderachtige uitdagingen waarin een nieuwe lichting sportbestuurders (Bolhuis, Dielessen en Hendriks bij NOC*NSF; Opstelten en Tellings bij Olympisch Vuur) en een nieuw kabinet de aankomende jaren de tanden mogen zetten.

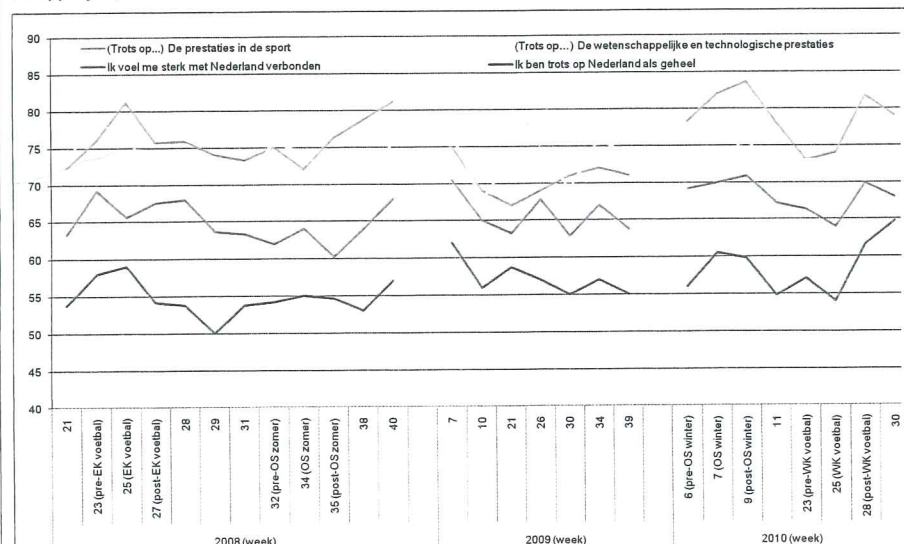
Koen Breedveld
Directeur WJH Mulier Instituut

Nationale trots en olympische ambities

De resultaten van de metingen zijn indicatief voor de grote rol van de media en de aanzuigende betrokkenheid bij internationale sporttoernooien; zeker wanneer Oranje goed presteert. Zo gaf een kwart van de Nederlanders (meer vrouwen dan mannen) voorafgaand aan het WK aan het evenement op geen enkele wijze te zullen volgen (noch kijken, lezen of erover praten). Achteraf bleek slechts één op de tien op geen enkele wijze betrokken te zijn geweest. Vergelijkbare verschillen waren er bij het EK 2008 en de Olympische Winterspelen.

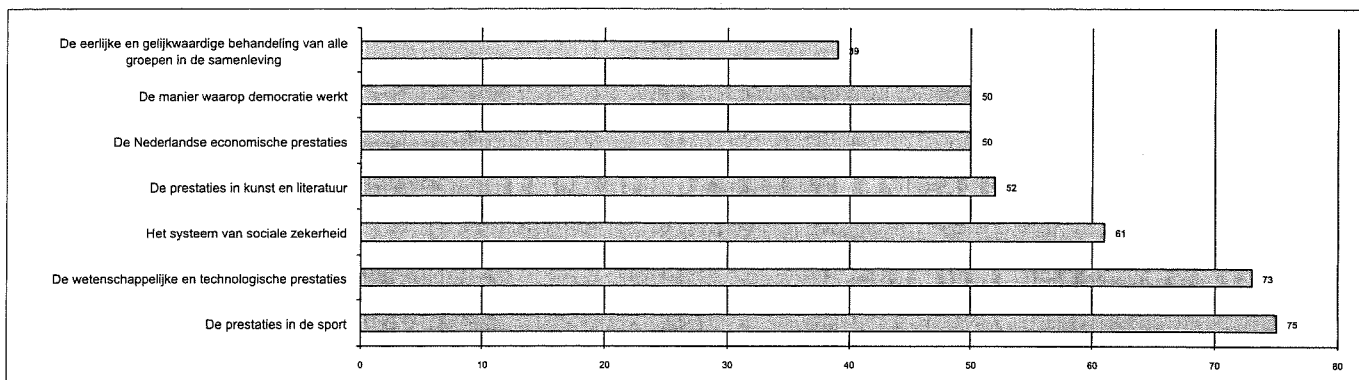
Dit gegeven, plus de grote trots (> 80%) op nationale sportprestaties, maakt nieuwsgierig naar het publieke oordeel over het voornemen om in 2018 het WK voetbal in Nederland te organiseren, en in 2028 de Olympische Spelen. Iets meer dan de helft van de volwassen Nederlandse bevolking blijkt (helemaal) achter die ambities te staan (zie figuur 3). Nationale trots wil dus niet zeggen dat we die evenementen dan ook maar zelf moeten organiseren. Ook hier bestaan verschillen tussen de diverse groepen. Van de jonge mannen ondersteunt twee derde de olympische ambities, van de oudere vrouwen minder dan de helft. Verder zijn (zeer) trotse Nederlanders (63%) en voetballiefhebbers die wekelijks kijken (79%), beuident enthousiaster vergeleken met niet-trotse Nederlanders (37%) en personen die eigenlijk nooit naar voetbal op televisie kijken (28%).

Figuur 1 Algehele gevoelens van nationale trots en verbondenheid en nationale trots vanwege sport en wetenschappelijke prestaties 2008-2010*.

* Nederlandse volwassen bevolking, in procenten (zeer) sterk mee eens.

Figuur 2 Bijdrage van verschillende factoren aan nationale trots*.

* Volwassen bevolking, in procenten (helemaal) mee eens (gemiddelde 27 metingen 2008-2010).

Volg pag. 29

minante pijlers van identificatie. Een van de paradoxen van modernisering is dat juist een toenemende mondialisering gepaard gaat met versterking van nationale en lokale identiteiten. Op nationaal niveau heeft dit geleid tot de vraag wat de Nederlandse identiteit eigenlijk is en hoe deze versterkt kan worden.

Internationaal gezien scoort Nederland – samen met Duitsland – relatief laag als het gaat om het onderschrijven van nationale verbondenheid en/of trots. Maar het lijkt daarbij vooral te gaan om een vorm van antipatriottisme en een zekere schroom om jezelf 'trots' te noemen. Nationale identificatie krijgt vooral vorm op expressieve, feestelijke wijze. Zoals bij Koninkinnedagfeestviteiten en internationale schaats- en voetbalkampioenschappen. En door behalve op de sportprestaties vooral ook trots te zijn op het Oranjelegioen.

Topsport paradoxale aanjager van trots

De relatie tussen topsportprestaties en de functies en effecten daarvan voor de samenleving heeft de laatste jaren een steeds grotere rol gespeeld als legitimering voor het (top)sportbeleid. Mogelijk mede vanwege zijn calvinistische grondslag was Nederland in vergelijking tot andere landen relatief laat met het oormerken van topsport als een sector van nationaal belang. In 1979 benadrukte het Ministerie van CRM nog dat het bevorderen van topsport gezien werd als individuele ontplooiing en niets van doen had met het nastreven van internationaal prestige. Vanaf de jaren negentig legitimeert de overheid haar sportbeleid in toenemende mate met de claim dat topsportprestaties kunnen bijdragen aan nationale binding, trots en internationale uitstraling.

Andere landen gingen Nederland al geruime tijd voor in overheidssteun van een topsportbeleid vanuit de gedachte dat topsportprestaties zowel van belang zijn voor nationale identificatie als voor internationale representatie en economisch gewin. Niet alleen de in het verleden verhuisde Oostbloklanden, maar ook politiek meer verwante (buur)landen.

Waar voorheen ('koude') oorlogen gevoerd werden via internationale sportevenementen om de heerschappij van een bepaald politiek 'regime' (zoals het communisme) te benadrukken, ligt vandaag de dag het accent meer op het versterken van nationale trots en verbondenheid. Het benadrukken van het 'wij' wordt belangrijker dan het zich afzetten tegen 'zij', maar is niettemin afhankelijk van wij/zij-categorieën. Vooral in professionele sporten als voetbal en tijdens grootschalige sportevenementen gaat toenemende mondialisering hand in hand met nationale identiteiten. Hoewel vrijwel alle internationals voor buitenlandse clubs spelen en/of een andere etnische achtergrond hebben, is de positie van het Nederlands team als hét visitekaartje van expressieve nationale verbondenheid alleen maar gegroeid.

Vooral geglobaliseerde volkssporten zoals voetbal lenen zich voor de (re)productie van nationale identiteiten,

Nationale trots en de toptienambitie

Een van de belangrijkste legitimeringen van de ambitie van NOC*NSF om tot de top tien van best presterende sportlanden te horen, getuige de onlangs verschenen studie *Nederland in de top 10*, is dat internationale topsportprestaties bijdragen tot gevoelens van nationale trots, verbondenheid én internationaal prestige. Hierbij moet de kanttekening worden geplaatst dat men over de grens vooral 'onze' mannelijke voetbalhelden kent (ook al zijn ze geen kampioenen), maar onze olympische helden veel minder. Pieter, Inge, Anky en Sven, laat staan minder grote goudenmedaillewinnaars, zijn in het buitenland even onbekend als de Koreaanse, Noorse of Spaanse helden in Nederland. Het is dus maar de vraag of een plaats in de top tien van de olympische medaille-index wel bijdraagt tot internationale faam. Voor internationaal sportprestige lijkt Nederland meer afhankelijk van de kwaliteit van de jeugdopleidingen van de bvo's dan van overheidssteun voor andere topsportopleidingen. Het is zelfs maar de vraag, gegeven de relatieve onbekendheid van olympische helden in vergelijking met voetballers (60k in eigen land), of hogere klasseringen op de olympische medaillespiegel wel zullen leiden tot verhoogde nationale trots.

Daarnaast lijken de onderzoeksresultaten te duiden op een toenemende prestatiegerichtheid bij nationale identificatie. Nederlanders zijn, ondanks de minder mooie en minder 'Hollandse' speelwijze, trotser op de prestaties van Oranje bij het afgelopen WK dan bij het EK van 2008.

Gaat het om gevoelens van nationale identificatie, dan is sport onbetwist een belangrijke aanjager van expressies en getuigenissen van trots en verbondenheid. Topsportprestaties zijn van belang voor nationale, symbolische 'verhalen' over wie 'wij' zijn en welke 'grootse' sporthelden ons kleine landje voortbrengt. Nationale identificatie is bovendien een vrij stabiel kenmerk, dat niet vanzelf groeit per gewonnen olympische medaille. Voor de toekomst van de nationale topsport lijkt het vooral van belang dat er mooie, nationale, 'gouden' verhalen te vertellen blijven. Misschien juist als ze onverwachts en met geringe overheidssteun tot stand zijn gekomen?

door symbolische verhalen en gebeurtenissen die continu gevoerd worden in EK- en WK-kwalificaties en eindronden. Ze zijn verbonden met legendarische ('gestolen') overwinningen (zoals 1974), specifieke speelwijzen en wettelijke volkskenmerken. De media spelen daarbij een belangrijke interveniërende rol. Niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen stijgt de media-aandacht met elk voetbalkampioenschap en daarmee ook de expressieve nationale identificatie onder de bevolking.

Trots op sportprestaties

Het Mulier Instituut voerde in de periode 2008-2010 in totaal 27 metingen uit onder de Nederlandse volwassen bevolking. Daaruit blijkt dat driekwart van de Nederlanders trots is op Nederland vanwege "aansprekende internationale topsportprestaties". Wetenschappelijke en technologische prestaties scoren vergelijkbaar hoog. De hoogste percentages (> 80%) worden gemeten tijdens en rondom het EK en WK voetbal en de Winterspelen van 2010 in Vancouver. Andere aspecten die kunnen bijdragen tot nationale trots, zoals de sociale zekerheid, kunst en literatuur of de democratie, scoren beduidend lager (zie figuur 1). Hoewel Nederland zich op enkele van deze aspecten meer onderscheidt van andere landen dan op het gebied van aansprekende sportprestaties, zijn sportprestaties minder abstract en voeden ze de nationale identificatie het meest prominent.

Niet iedereen even trots

Niet alle Nederlanders voelen zich even trots en verbonden. Er bestaan vooral behoorlijke verschillen in de 'getuigenis' van nationale trots en verbondenheid naar leeftijd

en etniciteit. Ouderen boven de 60 (65%) zijn trotser dan de jeugd van 18 tot 24 jaar (50%), en autochtone Nederlanders (58%) zijn trotser dan niet-westerse minderheden (50%). Ten aanzien van nationale verbondenheid zijn de verschillen naar leeftijd (78% tegenover 54%) en etniciteit nog groter (69% tegenover 54%). De verschillen naar sekse en opleiding zijn gering; mannen voelen zich iets trotser en meer verbonden, en vooral jonge vrouwen zijn relatief weinig trots.

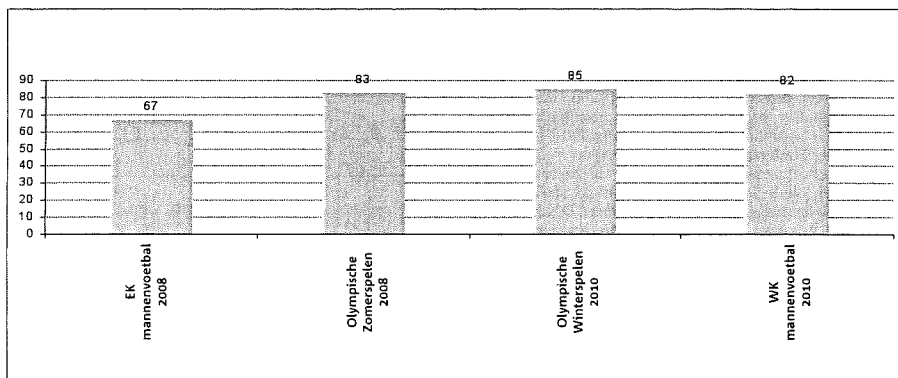
Er bestaan geen verschillen in gevoelens van trots tussen sporters en niet-sporters, maar wel in relatie tot passieve sportdeelname. Mensen die geïnteresseerd zijn in het kijken naar sport, zijn trotser dan degene die niet graag naar sport kijken op televisie.

Kleine piekjes in stabiel patroon

De resultaten van de 27 periodieke metingen tonen aan dat deelname aan belangrijke internationale sportevenementen niet automatisch leidt tot structurele verhoging van de ervaren gevoelens van nationale trots en verbondenheid. Die bereiken weliswaar hun piek rondom het EK en WK voetbal en de Olympische Winterspelen, maar vormen slechts kleine rimpelingen in een vrij stabiel patroon.

gevraagd naar de mate waarin mensen trots zijn op de Nederlandse sportprestaties na afloop van de verschillende evenementen, zijn Nederlanders ongeveer even trots op de prestaties tijdens de Zomer- als Winterspelen en het WK voetbal (82-85%, zie figuur 2). Op de prestaties tijdens het EK voetbal in 2008, dat vooral een succesvol begin kende, toonde 'slechts' twee derde van de Nederlanders zich na afloop trots. ●

Figuur 3 Mate van trots op de prestaties van de Nederlanders sporters tijdens het EK voetbal 2008, de Olympische Zomerspelen 2008, de Olympische Winterspelen 2010 en het WK voetbal 2010*.

* Nederlandse volwassen bevolking, in procenten (zeer) trots.

Achtergrond

Het WJH Mulier Instituut, centrum voor sociaalwetenschappelijk sportonderzoek te Den Bosch, werkt samen met onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam (Ruud Stokvis) en Vrije Universiteit Amsterdam (Ivo van Hilvoorde) onderzoek naar de relatie tussen sport en nationale trots. Onderdeel hiervan is een representatief bevolkingsonderzoek onder de volwassen Nederlandse bevolking waarin gevoelens van nationale trots en verbondenheid worden gemeten. Het veldwerk is in handen van GfK Panelservices te Dongen. Vanaf mei 2008 tot september 2010 zijn 27 metingen verricht. De meeste metingen betreffen standaardmetingen met vaste vragen en stellingen over nationale trots en verbondenheid. Voor en na grote evenementen (de Olympische Zomer- en Winterspelen van 2008 en 2010 en de Europese en wereldkampioenschappen voetbal in 2008 en 2010) worden tevens extra vragen gesteld over de betrokkenheid bij het betreffende evenement en gevoelens van trots op de prestaties van de Nederlandse sporters.